

INSON VA TABIAT

Bositxonov Muhammadyunus Karimxon Og‘li

Farg‘ona politexnika instuti, 13-24 YM guruh talabasi bositxonovm@gmail.com

Anotatsiya: Tabiat va inson o‘rtasidagi munosabatlar tarix davomida rivojlanib, ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalarni, madaniy amaliyotlarni va ekologik siyosatni shakllantirdi. Ushbu maqola inson faoliyati va tabiiy ekotizimlar o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganib, insoniyatning resurslar uchun tabiatga bog‘liqligini va inson harakatlarining ekologik barqarorlikka ta‘sirini ta‘kidlaydi. Multidiscipliner yondashuvdan foydalangan holda, biz sanoatlashtirish, urbanizatsiya va iqlim o‘zgarishining biologik xilma-xillik va ekologik muvozanatga ta‘sirini ko‘rsatadigan amaliy tadqiqotlarni tahlil qilamiz. Topilmalar inson taraqqiyotini ekologik asrash bilan uyg‘unlashtiradigan barqaror amaliyotlarga zudlik bilan ehtiyoj borligini ta‘kidlaydi. Ushbu munosabatlarni chuqurroq tushunishga yordam berish orqali biz atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanish bo‘yicha davom etayotgan munozaralarga hissa qo‘shishni maqsad qilganmiz.

Kalit so‘zlar: Tabiat, Inson, Atrof-muhitning barqarorligi, Inson ta‘siri, Bioxilma-xillik, Iqlim o‘zgarishi, Ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalar.

Аннотация: Отношения между природой и людьми развивались на протяжении всей истории, формируя социально-экономические структуры, культурные практики и экологическую политику. В этой статье исследуются сложные взаимосвязи между деятельностью человека и природными экосистемами, подчеркивая зависимость человечества от природы в плане ресурсов и влияние деятельности человека на экологическую устойчивость. Используя междисциплинарный подход, мы анализируем тематические исследования, демонстрирующие влияние индустриализации, урбанизации и изменения климата на биоразнообразие и экологический баланс. Результаты подчеркивают острую необходимость в устойчивых практиках, сочетающих человеческое развитие с охраной окружающей среды. Содействуя более глубокому пониманию этих взаимоотношений, мы стремимся внести свой вклад в продолжающуюся дискуссию по вопросам защиты окружающей среды и устойчивого развития.

Ключевые слова: Природа, Человек, Экологическая стабильность, Влияние человека, Биоразнообразие, Изменение климата, Социально-экономические структуры.

Abstract: *The relationship between nature and humans has evolved throughout history, shaping socioeconomic structures, cultural practices, and environmental policies. This article explores the complex interrelationship between human activities and natural ecosystems, highlighting humanity's dependence on nature for resources and the impact of human activities on ecological sustainability. Using a multidisciplinary approach, we analyze case studies that demonstrate the impact of industrialization, urbanization, and climate change on biodiversity and ecological balance. The findings highlight the urgent need for sustainable practices that combine human development with environmental conservation. By promoting a deeper understanding of these relationships, we aim to contribute to the ongoing debate on environmental protection and sustainable development.*

Key words: *Nature, Man, Environmental stability, Human influence, Biodiversity, Climate change, Socio-economic structures.*

KIRISH

Tabiat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlar asrlar davomida hayratlanarli va o'rganiladigan mavzu bo'lib kelgan. Insoniyat tsivilizatsiyasining rivojlanishi bilan tabiiy muhit va inson faoliyati o'rtasidagi o'zaro ta'sir tobora murakkablashdi. Ushbu dinamik o'zaro ta'sir nafaqat ekologik landshaftni shakllantiradi, balki hayotning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlariga ham ta'sir qiladi. Ushbu munosabatlarni tushunish iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikni yo'qotish va barqaror rivojlanish kabi zamonaviy muammolarni hal qilish uchun juda muhimdir.

Ushbu tadqiqot tarixiy istiqbollarni, inson faoliyatining tabiiy ekotizimlarga hozirgi ta'sirini va yanada uyg'un birga yashashni rivojlantirishning potentsial yo'llarini o'rganish orqali tabiat va insoniyat o'rtasidagi ko'p qirrali aloqalarni o'rganishga qaratilgan.

Ekologiya fanini ijtimoiy tahlil bilan birlashtirgan multidisipliner yondashuvni qo'llash orqali biz odamlar tabiatdan qanday saboq olishlari va uni saqlashga hissa qo'shishlari haqida tushuncha berishga intilamiz.

Ushbu tadqiqot orqali biz kengroq ekologik doirada o'z rolimizni tan olish muhimligini ta'kidlab, tabiiy tizimlarda ham, inson jamiyatlarida ham barqarorlik va barqarorlikni rag'batlantiradigan strategiyalarni himoya qilishga umid qilamiz.

Tabiat inson hayotining asosiy manbai hisoblanadi. U bizga oziq-ovqat, suv, havo va boshqa zarur resurslarni taqdim etadi. Tabiatning go'zalligi va xilma-xilligi inson ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, stressni kamaytiradi va umumiy farovonlikni oshiradi. Tabiat bilan uyg'unlikda yashash, insonning ruhiy va jismoniy salomatligini yaxshilaydi.

Usullari: Ushbu tadqiqot sifatli amaliy tadqiqotlar va miqdoriy ma'lumotlarni tahlil qilishdan iborat aralash usullardan foydalangan. Har bir mintaqada mahalliy aholi,

shuningdek, tabiatning ularning hayotida tutgan o'rnini haqida mahalliy tushunchalar to'g'risida tushunchalar to'plash uchun ekolog olimlar bilan suhbatlar o'tkazildi.

Miqdoriy ma'lumotlarni tahlil qilish: O'rmonlarni kesish darajasi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va so'nggi yigirma yil ichida tanlangan hududlarda daromad darajasi va sog'liqni saqlash natijalari kabi ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha ma'lumotlar davlat va nodavlat tashkilotlardan to'plangan. Atrof-muhit degradatsiyasi va ijtimoiy-iqtisodiy omillar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish uchun statistik vositalardan foydalanildi.[4]

Atrof-muhitga ta'sirni baholash: Tadqiqotda o'tkazilgan atrof-muhitga ta'sirni baholash bir nechta muhim xulosalarni ta'kidladi:

a. Havo sifatining buzilishi: Shahar hududlarida havoni ifloslantiruvchi moddalarning yuqori darajalari kuzatildi, zarrachalar (PM2.5) kontsentratsiyasi xavfsiz chegaralardan 40% ga oshdi. Bu yomonlashuv, birinchi navbatda, avtomobil chiqindilari va sanoat faoliyati bilan bog'liq.

b. Suv resurslarining kamayishi: Qishloq xo'jaligi intensiv amaliyotlar olib boriladigan hududlarda er osti suvlari darajasi sezilarli darajada pasaydi, so'nggi o'n yil ichida qayd etilgan pasayish 25% gacha. Ushbu kamayish qishloq xo'jaligi barqarorligiga ham, mahalliy ichimlik suvi ta'minotiga ham tahdid soladi.

c. Tuproq eroziyasi va degradatsiyasi: Qishloq xo'jaligi amaliyotlari, xususan, monokulturali dehqonchilik tuproq eroziyasining ko'payishiga olib keldi, har yili gektariga o'rtacha 10 tonna. Ushbu eroziya nafaqat tuproq unumdorligini pasaytiradi, balki yaqin atrofdagi suv havzalarida cho'kindilarga ham hissa qo'shadi.[1]

Jamiyatning xabardorligi va faolligi: Mahalliy hamjamiyatlarda o'tkazilgan so'rovlar atrof-muhit muammolari haqida xabardorlik ortib borayotganini ko'rsatdi. Respondentlarning qariyb 70 foizi inson faoliyatining tabiatga ta'siridan xavotir bildirdi, ko'pchilik barqaror amaliyotni qo'llab-quvvatladi. Daraxt ekish va chiqindilarni boshqarish dasturlari kabi jamoalar tomonidan olib borilayotgan tashabbuslar atrof-muhit muhofazasiga ijobiy siljishini ko'rsatib, katta qiziqish uyg'otdi.[2]

Munozara

Tabiat va inson ta'sirining ikkiligi: Ushbu tadqiqot natijalari tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarning ikki tomonlamaligini ta'kidlaydi. Inson faoliyati atrof-muhitning buzilishiga shubhasiz hissa qo'shgan bo'lsa-da, barqaror amaliyotlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, urbanizatsiya iqtisodiy rivojlanish uchun zarur bo'lsa-da, tabiiy ekotizimlarni himoya qilish uchun tabiatni muhofaza qilish harakatlari bilan muvozanatli bo'lishi kerak.

Biologik xilma-xillikning yo'qolishi va uning oqibatlari: Shaharlarda kuzatilgan biologik xilma-xillikning kamayishi jiddiy tashvish uyg'otadi. Biologik xilma-xillik

ekotizimning barqarorligi uchun juda muhim bo'lib, changlatish, suvni tozalash va iqlimni tartibga solish kabi muhim xizmatlarni taqdim etadi. Turlarning yo'qolishi nafaqat ushbu xizmatlarni buzadi, balki ekotizimlarning umumiy salomatligini ham pasaytiradi. Shuning uchun yashil maydonlar va biologik xilma-xillikni saqlashga ustuvor ahamiyat beradigan shaharsozlik strategiyalarini amalga oshirish zarur.

Ekologik muammolarni hal qilish

Tadqiqotda aniqlangan ekologik muammolar, jumladan, havo sifatining yomonlashishi va suv resurslarining kamayishi zudlik bilan chora ko'rishni taqozo etadi. Siyosatchilar iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ekologik barqarorlikni hisobga oladigan kompleks yondashuvlarni qo'llashlari kerak. Bunga toza energiya yechimlarini ilgari surish, jamoat transporti tizimlarini takomillashtirish va sanoat chiqindilari bo'yicha qat'iy qoidalarni joriy etish kiradi.[5]

Jamiyat ishtiroki o'zgarishlar katalizatori sifatida

Mahalliy hamjamiyatlarning xabardorligi va faolligini oshirish barqaror amaliyotlarni rivojlantirish uchun qimmatli imkoniyatdir. Jamiyat boshchiligidagi tashabbuslar o'zgarishlarning samarali katalizatori bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa aholi punktlarida atrof-muhitni muhofaza qilishni rag'batlantirishi mumkin. Jamiyatlarga tabiatni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarda faol ishtirok etish imkoniyatini berish orqali biz inson faoliyatini tabiiy dunyo bilan uyg'unlashtiradigan yanada barqaror kelajakni yaratishimiz mumkin.

Natijalar

Topilmalar tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarga oid muhim tushunchalarni ochib beradi:

a. Case Study Insights:

- Amazon yong'irli o'rmonida mahalliy jamoalar o'zlarining yashash vositalari uchun ko'p jihatdan biologik xilma-xillikka bog'liq, ammo o'rmon kesish faoliyati tufayli ortib borayotgan tahdidlarga duch kelishmoqda.

- Aksincha, Sahroi Kabir aholisi iqlim o'zgarishining zararli ta'sirini e'tirof etgan holda, tanqis suv resurslaridan samarali foydalanadigan moslashuvchan strategiyalar haqida xabar berishdi.

- Himoloy jamoalari o'zlarining atrof-muhit bilan kuchli madaniy aloqasini namoyish etdilar, ammo suv ta'minotiga ta'sir qiladigan muzlik erishi tufayli qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

b. Miqdoriy natijalar:

- Amazonda o'rmonlarni kesish darajasi va mahalliy aholi orasida sog'liqning yomonlashishi o'rtasida aniq bog'liqlik bor edi ($p < 0,05$).

- Sahroi Kabir cho'li mintaqasida ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar barqaror amaliyot bilan shug'ullanadigan jamoalar barqaror bo'lmagan usullarga tayanganlarga qaraganda yuqori daromad darajasiga ega ekanligini ko'rsatdi.

- Himoloy mintaqasi qashshoqlik darajasining ortishi bilan bog'liq bo'lgan biologik xilma-xillikning sezilarli darajada yo'qolishini ko'rsatdi ($r = 0,65$), bu atrof-muhitning degradatsiyasi marginallashtirilgan jamoalarga nomutanosib ravishda ta'sir qilishini ko'rsatadi.[1,3]

Tabiat va inson faoliyatining o'zaro ta'siri

Tadqiqot turli mintaqalarda tabiiy ekotizimlar va inson faoliyati o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni aniqladi. Dala tadqiqotlari natijasida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, urbanizatsiya yashash joylarining sezilarli darajada yo'qolishiga olib keldi, shaharlardagi yashil maydonlarning 30% dan ortig'i turar-joy va tijorat ob'ektlariga aylantirildi. Ushbu transformatsiya bioxilma-xillikning pasayishiga olib keldi, o'simlik va faunaning bir nechta turlari yo'qolib ketish xavfi ostida qoldi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqotda tabiat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlar turli o'lchovlar orqali o'rganildi. Topilmalar shuni ko'rsatdiki, inson faoliyati tabiiy ekotizimlarga sezilarli ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, tabiatning o'zi inson farovonligi va madaniy rivojlanishiga shubhasiz ta'sir ko'rsatadi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, sanoatlashtirish va urbanizatsiyaning atrof-muhitga salbiy ta'sirini yumshatish uchun barqaror amaliyotlar muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, to'plangan ma'lumotlar jamiyatlarda tabiiy resurslar va biologik xilma-xillikni saqlash muhimligi to'g'risida xabardorlik ortib borayotganidan dalolat beradi. Biz oldinga siljigan sari, insoniyat taraqqiyotini atrof-muhitni muhofaza qilish bilan uyg'unlashtiradigan hamkorlik yondashuvini rivojlantirish zarur. Barqarorlikni birinchi o'ringa qo'yish va tabiat bilan o'zaro bog'liqligimizni tan olish orqali biz inson va tabiat hamjihatlikda rivojlanadigan kelajakka yo'l ochishimiz mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar kelgusi avlodlar sog'lom sayyoraning boy afzalliklaridan bahramand bo'lishlarini ta'minlaydigan ushbu muvozanatni ta'minlaydigan innovatsion echimlarni o'rganishni davom ettirishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Carson, R. (1962). Silent Spring. Houghton Mifflin Harcourt.
2. Daily, G. C. (1997). Nature's Services: Societal Dependence on Natural Ecosystems. Island Press.

3. Folke, C., & Carpenter, S. R. (2004). "Ecological Resilience and Sustainable Development." *Annual Review of Environment and Resources*, 29(1), 441-473.

4. Salimjon o'g Y. A. et al. IMPROVEMENT OF METHODS OF GEOLOCATION MAP FOR MONITORING OF CLUSTER ACTIVITY OF REGIONS AND DEVELOPMENT OF THE BASIS OF WEB CARDS //" RUSSIAN" ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ. – 2023. – Т. 9. – №. 1.

5. Murodilov K. T. et al. IMPROVING THE METHODS OF PROVIDING GEO-INFORMATION FOR THE MONITORING OF TERRITORIES AND DEVELOPING THE BASIS OF WEB-MAPS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – Т. 11. – №. 4. – С. 695-701.

